

CATHERINE CHIDGEY

VYTOUŽENÉ DÍTĚ

CATHERINE CHIDGEY

VYTOUŽENÉ DÍTĚ

Copyright © Catherine Chidgey 2017
First published as The Wish Child by Chatto & Windus.
Chatto & Windus is part of the Penguin Random House
group of companies.

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Překlad © Marcela Petrželová, 2018
Obálka © Kreatika, s.r.o., 2018
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2018

ISBN 978-80-7585-344-8 (pdf)

CATHERINE CHIDGEY

VYTOUŽENÉ DÍTĚ

Přeložila: Marcela Petrželová

Věnováno Tracey Slaughter

... co vzniká, vše,
by zahynulo, hodno je;
proto by bylo líp, nic kdyby nevznikalo.

J. W. Goethe, *Faust*, Mefistofeles, část I, scéna III

Skládanky

Dovolte mi podotknout, že na tomto světě jsem nebyl tak dlouho, abych ho zcela pochopil, takže vám mohu zprostředkovat jen jakési své dojmy jako obrysy rozkládajících se listů na skále nebo tužkou vystínované holubice a lebky, které nejsou ničím jiným než chatrnými vzpomínkami kamene. Jen tyto malé šmouhy, tyto stopy světla a stínu, tyto nádechy a výdechy. Ty jsou jakoby mé.

1995
POBLÍŽ NORIMBERKU

Sieglinde obrací v rukách kusy papíru, a víří tak vůni starých psacích strojů, ostrouhaných tužek, razítek, kožených židlí, podušek na inkoust a průklepového papíru. Police jsou plné zničených spisů, jsou jich celé místnosti. Dokumenty roztrhané během posledních zběsilých dní NDR, nacpané do pytlů. U některých je snadné dát je zase dohromady, jsou roztržené jen na dva nebo čtyři kusy, dají se z nich číst věty, dokonce i odstavce – ale u jiných nejsou kousky větší než poštovní známky a jsou na nich patrné pouhé části slov. Nedá se předem říct, co z pytlů vyplyne na povrch. Není schopná předpovědět, čím život bude po cárech odhalovat. Jednou je to univerzitní student, který řekl vtip o Honeckerovi; jindy hospodyně, které chodily balíčky od přítelkyně ze Západu a ty ji jasně usvědčovaly z náklonnosti ke kapitalismu: alobal, pudink v prášku. Také je tu třeba strojvedoucí, který odmítl nechat do svého bytu nainstalovat kameru určenou k natáčení svého souseda. Sám byl pak roky sledován. Matka, co synovi dovolila nechat si narůst dlouhé vlasy a nosit do školy

džíny. Dospívající dívka, která si v pokoji vyvěsila plakáty Michaela Jacksona. Nejjednodušší je skládat dohromady zadržené dopisy. Fráze v nich jsou ořepané, dají se lehce odhadovat: *Chybíš mi. Miluji tě. Kéž bych tě mohl vidět.* Celý týden Sieglinde sestavuje pláněk nějakého bytu – je to podrobný půdorys, do bytu je nahlíženo seshora, jako byste odřízli střechu, a mohli tak vidět všechny pokoje najednou. Je tu vidět veškerý nábytek, až do poslední stoličky, veškeré elektrického vybavení a také rozměry všech stěn. Na konferenčním stolku jsou dokonce noviny a na křesle spí kočka. Je tu všechno kromě lidí. V pytlích najde také fotografie z polaroidu: zmačkané papíry, knihy v poličkách, nádobí namočené ve dřezu – záznam obyčejného života, aby se po prohledávání bytu mohlo vše vrátit na správné místo a nikdo si ničeho nevšiml. Někdy se nad těmito drobnými domácími výjevy zastaví a přejíždí prstem záhyby závěsů stažených po stranách oken nebo peřiny na neustlané posteli.

Za tu dobu už si vyvinula svůj vlastní systém, tak jako všichni luštitelé. Co nejšetrněji vytahuje kousky z pytlů, aby zůstaly zachovány původní vrstvy. Třídí je podle velikosti, barvy papíru, textury, gramáže, ale také druhu písma či rukopisu. Teprve potom k sobě přikládá otrhané konce, aby znovu vzkřísila zničený spis. Dát dohromady jedinou stránku může trvat celé dny a stejně nikdy nenajde všechny kousky, nikdy nezaplní všechny díry. Šestnáct tisíc pytlů, šest set milionů útržků papíru – na to bude zapotřebí několik století – ale ona už se naučila plně se soustředit pouze na útržky, které má právě před sebou, pouze v nich hledá vzory a shody. Ví, že už jí dochází čas.

Brzy půjde do důchodu, a až vypoví smlouvu studentovi, který si od ní pronajímá byt, vrátí se ke svému starému životu v Berlíně. Nutí se pracovat, jak rychle to jen jde. Odhaluje příběhy obyčejných lidí, sleduje, jak jí pod rukama zapadají jednotlivé dílky skládanek do sebe. A někde v podvědomí má pořád uložený jeden dílek, který nemůže dostat z hlavy: Erich Kröning. Pátrá po něm v každém spisu a srdce se jí sevře pokaždé, když si myslí, že zahlédla jeho jméno – ale nikdy to není ten správný Erich, nikdy ne její Erich, pochopitelně. Takový příběh totiž nevyprávím. Neumím dát všechno zase dohromady.

Ale to už předbíhám.

Síla skrz radost

Nevím, jestli se malé kosti
vyplavené mořem do sebe zamotají,
nebo jestli se obalené mraky
napřáhnou po hudbě a začnou.

Vím, že bez vůně
jako prsty ztuhlé v kloubech
nenabízí žádné kouzlo,
po jakém živí volají ze spaní.

ČERVENEC 1939 POBLÍŽ LIPSKA

Kröningovi vstali dříve než obvykle, ačkoli už všechno bylo, jak má být: zametené cesty, nařezané květiny upravené ve vázách, přes naleštěná okna bylo vidět tak, jako by v sobě ani neměla tabulky skla. Pšenice v polích rostla do výšky a zlátla a v sadě se v úlech probouzely včely. Záclony v obývacím pokoji mírně povívaly svým vlastním rytmem – bylo snad pootevřené okno? Byl tu průvan? Emilie a její manžel Christoph postupně obešli všechna místa k sezení a jedno po druhém vyzkoušeli, jako by snad sami byli hosté. Snažili se dívat na svůj domov cizíma, nezaujatýma očima. Slunce ještě nevyšlo, kohout se teprve chystal kokrhat, ale oni čekali, že dnes tu bude dusno. Bylo rozumné se na návštěvu připravit, dopřát si čas, aby zkontrolovali, že je všechno na svém místě. Co kdyby si nevšimli, že jsou trásně na koberci zašmodrchané nebo obraz na stěně visí nakřivo? Možná hodiny potřebují natáhnout nebo polštáře naklepat – ale ne, všechno bylo v pořádku: květiny ve vázách, pšenice na polích, včely v úlech a na poličce *Mein Kampf*.

Když byli spokojeni se svým domem, začali se připravovat také sami Kröningovi. Emilie se posadila k zrcadlu, učesala si plavé vlasy na pěšinku, svázala je stuhou a neposlušné prameny přichytila sponkami. Cítila, jak se jí napíná kůže na hlavě i na spáncích, ale dalo se to snést. Byla na své vlasy pyšná. Když si je rozčesávala, splývaly jí až na záda a svázané v copu byly silné jako provaz.

„Dám ti svou pleť, když mi dáš své vlasy,“ říkala jí sestra Uschi, když spolu ještě spaly v jedné ložnici.

„Dám ti své oči, když mi dáš své kotníky,“ odpovídala Emilie.

Trochu se štípla do tváří, aby jí zrůžověly, a na štíhlých bocích si urovnala sváteční šaty. Opravdu byste nehádali, že je matkou. „Děkujeme, že jste přišel,“ říkala svému odrazu v zrcadle. „Děkujeme, že se naším případem zabýváte.“ *Vrkú-vrkú*, zněl z lesa hlas hrdličky. *Vrkú-vrkú*. Zvuk se nesl k Emiliinu oknu a jako by tímto nejasným brzkým ránem vplul dovnitř. Den se ještě nerozhodl, jaký vlastně bude.

Pozorovala Christopha, jak ve vodě oplachuje břitvu. Na chvíli přestal, aby utřel zamlžené zrcadlo – neustále se v něm ztrácel – a pak zvedl bradu, aby se mu napnula kůže na krku. Byl to vysoký, silný muž. Musel se trochu přikrčit, aby se viděl. Odhrnul si z čela pramen světlých vlasů, který mu padal do očí, a zlehka se na Emilii usmál, když si všiml, že se na něj dívá. Zvuk žiletky přejíždějící po kůži jí připomněl praskání prvních plamenů ohně při pálení úrody. Určitým způsobem jí to pálení přišlo líto – ozývala se v ní jistá melancholie, když sledovala, jak se zbytky úrody rozpadají a mizí – ale pokud se nezbavíte

odpadu, nebude místo pro nový růst. Veškerý sentiment ji však přešel, jakmile se plameny rozhořely. Christoph si uhladil vlasy vodou a urovnal si obočí. V ranním světle byla malá jizva nad jeho okem bledá, téměř neviditelná. V létě se však opálí a na hnědé kůži víc vystoupí. Otec ho tenkrát učil kosit a Christoph si stoupl moc blízko. Jeho matka kolem toho pořád dělala rozruch: kdyby to bylo o půl centimetru níž... Emilie se jizvy někdy dotýkala svými dlouhými, studenými prsty a říkala totéž.

U snídaně si Kröningovi rozkrojili rohlíky a namazali je máslem a marmeládou. Z protější stěny na ně tikaly jejich svatební hodiny. Dnes z nich vykoukla malá žena, aby jim předpověděla, že bude pršet, i když to tak zatím nevypadalo. Voskovaný ubrus odrážel mdlé světlo ze severního okna a nehybně spočíval pod jejich zápěstími. Pravidelně ukusovali, nespěchali ani se zbytečně neloudali. Jejich host nepřijede do Lipska dříve než v deset. Mají ještě spoustu času.

„Tohle je poslední marmeláda od Uschi?“ zeptal se Christoph.

„Třešňová ano,“ odpověděla Emilie. „Ještě je tam jedna meruňková.“

„Meruňková je také moc dobrá,“ řekl Christoph. „Ale mám raději třešňovou.“

Host dorazí právě ve chvíli, kdy svatební hodiny odbíjejí jedenáct: vysoký, upravený muž s tmavými vlasy a klidným hlasem. Vypadá jako ten typ člověka, který vždy ví, co říct. Jako typ člověka, který vás vezme za ruku, když se ztratíte, a zavede vás domů. Místo uniformy má na sobě

drahý černý oblek, ale na klopě se mu třpytí stranický odznak. Christoph ho navede k židli, o které usoudili, že je nejvhodnější, a Emilie zvedne poklop z tradičního bavorského koláče s názvem Včelí štípnutí.

„Obávám se, že mám velmi málo času,“ začne host, ale Emilie už se natahuje pro nůž.

„Je z našeho vlastního medu,“ řekne. „Manžel vám později ukáže úly. Vytesal je jeho otec, jsou to úly ve tvaru lidí.“ Podá mu talíř a vyšívavý ubrousek. „A také si musíte prohlédnout náš modřínový lesík – Christoph stromy zasadil v roce 1933, na oslavu voleb. Na podzim jsou opravdu překrásné.“

Odmlčí se, aby snědli své kousky koláče. Na chvíli to vypadá, že by se host mohl zadusit kouskem mandle – ale trochu si odkašle a zase je všechno v pořádku.

„Samozřejmě vám můžeme ukázat i dětský pokoj,“ řekne Emilie. „Pokud si myslíte, že by to pomohlo.“

„Děkuji,“ řekne host. „To nebude nutné.“

„Jistě, samozřejmě,“ souhlasí Emilie.

„Byli bychom rádi, aby se celá záležitost projednala rychle,“ řekne Christoph. „Aby se předešlo dalšímu utrpení.“

Host přikývne – je to vlídný muž, čestný.

„Děkujeme, že jste přišel,“ řekne Emilie, když ho vyprovázejí. „Děkujeme, že se naším případem zabýváte.“

Ano, je vlídný a čestný, shodnou se Kröningovi, jakmile je pryč. A pak se zase vrátí ke své práci.

ZÁŘÍ 1939

BERLÍN

Začnu ale tady: o pár týdnů později, kdy ten absurdní muž s absurdním knírem odvolá mírové shromáždění, aby mohl poslat svá vojska do Polska.

Válka začne přesně a podle plánu. Šestiletá Sieglinde Heilmannová sedí s rodiči a bratry a poslouchá, jak hlas v rádiu praská a nese se jejich berlínským bytem jako oheň hltající své palivo. Vidím jejího otce Gottlieba, jak svírá anténu mezi palcem a ukazovákem a chytá signál: příjem v jejich obývacím pokoji je zdá se slabý, což je podle jeho slov nespravedlivé, když uváží, že žijí v Charlottenburgu, počestné části města, a navíc v nejvyšším patře – ale co už, člověk kolem toho nesmí dělat rozruch. Když si myslí, že signál konečně chytil, celý ztuhne, i když je jeho poloha očividně nepříjemná a nepřírozená, dokonce i jeho dlouhý obličej zůstane nehybný. Sieglindina matka Brigitte ukáže doprava, ale on se pohne až moc a signál znovu ztratí.

„Kousek zpátky, tati!“ říká mu Sieglinde. S trochou úsilí se mu nakonec podaří rádio vyladit, aby se k nim Führerův hlas nesl nezkresleně.

Jürgen, kterému už je skoro pět, si staví domy z dřevěných kostek. Než samy spadnou, shodí je máchnutím ruky a ony zarachotí o parkety. „Na koberci, Jürgene! Sousedí!“ Kurt, teprve miminko, si brouká v kolébce.

Sieglinde vykoukne z okna a řekne: „Kde je nepřítel?“

Nad pohovkou visí Führerův obraz, zírá na ně, trochu se mračí, vypíná se, aby si dodal na důležitosti. Táta přeshlápne.

„Mami, kde jsou?“ ptá se Sieglinde.

Můj život není nic jiného než jeden dlouhý boj za lidi, hlásá rádio. Tak jako já jsem vždy připraven položit svůj přívod za své lidi a za Německo – může mi ho vzít kdokoli – a totéž očekávám i od ostatních...

„Jeho přívod?“ diví se máma. „Naše přívody?“

„Jeho život,“ zašeptá táta, který tuto řeč dnes už jednou slyšel z tlampače v práci.

„To bude ono. Život. Znělo to jako přívod. Ale proč by po nás Führer chtěl, abychom položili naše přívody?“

Jürgen postaví a zboří další dům a ještě jeden a Sieglinde odstoupí od okna a usadí se na pohovku k mámě. Miminko vzdychá a spí, táta nehybně stojí, hubené ruce má rozpažené jako svatý, jeho prsty jako by udělovaly požehnání a já je všechny sleduji, tyto obyčejné lidi, a nad nimi Führerův obličej, jeho hlas zní ze strany, jako by to snad byl břichomluvec. Kdybych tak mohl mluvit já, ale nejspíš by slyšeli jen ticho, déšť, padající kostky a zvuk prázdného vzduchu. Když je téhož večera vyhlášen letecký poplach, naskládají se do sklepa, i když nikdo z nich vlastně ani neví proč: žádná letadla nejsou vidět ani slyšet. Když zase vylezou ven, je všechno přesně tak, jak bylo.

Ta malá holčička má ale pravdu: pokud Německo válčí s Polskem, kde jsou Poláci? A kde jsou Francouzi a Angličani? Nejsou v tramvajích ani autobusech, nehoupají se v proutěných plážových křeslech u jezera Müggelsee, nejsou v kině ani v kabaretu. Den za dnem se Berlíňané dívají k obloze a čekají, kdy se na ní objeví válka, noc co noc dodržují pravidla zatemnění. I ty nejznámější neonové nápisy zhasínají: sklenice šumivého Deinhard sektu; čerňoušek v malém turbanu s čokoládou Sarotti. Ale stejně – lidé jezdí plachtit na jezero Wannsee, chodí na pikniky do parku Tiergarten a opalují se na trávnicích ve Friedrichshainu. Vlaky jezdí, hodiny odbíjejí a psi zvedají nožky. Muži pijí pivo, ženy si zkouší rukavice a děti chodí do zoo, kde poslouchají vřestění opic, pozorují slony, jak choboty nabírají seno, hladí si lvíčata, krmí medvíďata, která pijí mléko z láhví úplně jako miminka, orangutan napřahuje ruku přes mříž, něco chce, sápe se po celém světě, tak jako chamtiví lidé na obrázcích v dětských učebnicích. A ano, školy se znovu otevírají a děti se učí sedět, být zticha, poslouchat. Učí se napodobovat a opakovat, dělit a odečítat, počítat výsledky. Není čeho se bát. Pytlíky s pískem vyrovnané u sklepních okének jsou jen projevem obezřetnosti. Obloha je docela prázdná.

„Všechno je v pořádku,“ říká táta Sieglinde a ukazuje na titulky v novinách, až si od nich začerní prsty. Každý den záplava dobrých zpráv. „Vidíš? Jsme šťastní a v bezpečí. Máme spoustu potravin. Nemůžou nás bombardovat.“

Vrána na okenním parapetu sleduje, jak Sieglinde pomáhá mámě dát kuchyni do pořádku. Sieglinde se nelíbí, jak

na ni černě zírá, jak sjíždí očima nahoru a dolů po skle, jako by hledala cestu dovnitř. Otevře okno a pták zmizí na dvorku; tmavém, prázdném místě v srdci jejich domu i každého takového domu v Berlíně. U parapetu se moc nezdržuje. Je na to domovní pravidlo – Sieglinde ví, že je zapsané v domovníkově seznamu spolu s dalšími pravidly o klení, plivání a hlasitých rozhovorech na schodišti – a toto pravidlo všem zakazuje dívat se do bytu někoho jiného. Všichni předstírají, že záležitosti těch ostatních – a tedy i jejich vlastní – jsou soukromé.

Někdy se stane, že táta za odměnu vezme Sieglinde na dort. (Tohle tátové dělají? Takoví jsou? O těchhle věcech vůbec nic nevím.) Sami dva spolu jdou do kavárny Kranzler na bulváru Ku'damm, kde se posadí pod pruho-
vanou markýzu a sledují, jak je míjejí dámy v elegantních kloboucích. Nebo zajdou do Haus Vaterland na Postupimském náměstí, kde se vyjímají stříbrné palmové listy v tančárně a hodiny, co odbíjí jako hromobití. Táta ji nechá ochutnat kávu a ona si usrkne, jako by byla dospělá, i když jí káva vůbec nechutná a musí ji rychle zajíst pořádným kusem Sachrova dortu. Táta se na ni usměje zpoza svých malých, kulatých brýlí. Jeho šedé oči ji uklidňují. Je vlídnější než tátové jejích kamarádek, uhlazené hnědé vlasy nemá nikdy rozcuchané, na rozdíl od ní, a jeho šikovné ruce umí z papíru vystříhnout jakýkoli tvar, jaký si jen dovedete představit. Cestou domů jí ukazuje zajímavé věci: sochu Promethea na Hardenbergstrasse, balkon paláce – který vypadá poněkud zchátrale – odkud císař hlásal: *Dnes jsme všichni němečtí bratři a jenom němečtí bratři.* Když dojdou k jejich domu na Kantstrasse, podrží jí dveře

jako gentleman a pak jí nabídne rámě a vede ji dvorkem. Je jedno, jaké je toho dne počasí, tady je to pořád jeskyně, studna, místo stínů, kam slunce nedosáhne a kde v zimě ani netaje sněh. Její střevíce klapou o mrazivé dlažební kostky a nad ní se tyčí hradby neosvětlených oken. Minou zástěnu na popelnice, klepač na koberce a pískoviště s rozpadajícími se hrady. Vloni na jaře Sieglinde zasadila do bahnité půdy u jejich vchodu blatouchy, ale nikdy se neuchytily.

Heilmannovi mají velké štěstí, říká táta, že žijí ve čtvrtém patře, kde je spousta vzduchu, světla a nad jejich poklidnou domácností už nebydlí nikdo, kdo by je rušil. Je pravda, že mramorové schody končí už v prvním patře a pak už jsou jen dřevěné, a také je pravda, že v domě není výtah. Přesto si Heilmannovi cení toho, že jsou dál od pulzující ulice, nedopalků cigaret, rachotu bicyklů a prodavačů novin, kteří na vás pokřikují, když kolem nich procházíte. Dál od špičatých deštníků, psíků pletoucích se pod nohama, chlapců, co prodávají odznaky, které musíte viditelně nosit, a lidí, kteří v minulé válce přišli o nějakou končetinu a teď mají prázdný rukáv či nohavici přichycené špendlíkem. A toho pochodování! říká máma. Pořád kolem někdo pochoduje a jí to leze na nervy: Národně socialistická liga pracovníků ústředny; Říšská asociace německých chovatelů králíků. Není nic špatného na tom, když je člověk hrdý na svou práci, říká táta, ale rozhodně také souhlasí, že mají velké štěstí, že žijí mnohem výš, než aby se k nim dalo dohlédnout. O svém štěstí se však nesmí zmiňovat před sousedy – to by byla známka velmi špatného vychování – a také

musí mít na paměti rodinu žijící o patro níž. Musí doma vždy nosit přezůvky a chovat se ohleduplně. Jídelní židle zvednout a přenést, spíš než s nimi posunovat, což je konec konců lepší i pro parkety a koberce. A v žádném případě nesmí být nikdy tak neopatrní, aby snad upustili na zem nůž, zavařovací sklenici od hrášku nebo těžkou knihu – Bibli či *Mein Kampf*. Obezřetný život, říká táta, v tom to spočívá.

Vidím je, jak jdou jednou v neděli odpoledne na návštěvu k Schuttmannovým (druhé patro, přední část domu). Během posledních pár měsíců se s nimi Heilmannovi spřátelili. Herr Schuttmann je také členem strany a je mu tady přisuzován určitý vliv.

„Není to ale jen kvůli tomu,“ říká táta, „je to prostě naše krevní skupina.“

To rozhodně je. Mají tři malé děti a čekají čtvrté. Poukazují na důležitost správného německého pozdravu, ne jen líného *dobry den*. A dokonce i oni vloni podnikli plavbu výletní lodí na Madeiru a do Itálie. Sieglinde si moc přála, aby tenkrát také mohla jet – s Jürgenem zůstali doma s tetou – ale máma jí posílala pohlednice a táta jí přivezl náhrdelník, na kterém bylo jméno lodi napsáno námořními vlajkami a na konci měl malý hákový kříž.

„Bylo by to tak pěkné, kdybychom vás tenkrát znali lépe,“ říká Frau Schuttmannová. „Mohli jsme sedět u stejného stolu a taky si spolu zaházet kroužky.“

„Samozřejmě jsme vás na palubě viděli,“ říká táta, „ale člověk se nechce vnucovat.“

„No jistě, to je pravda,“ přitaká Herr Schuttmann. „I my jsme vás viděli, ale jak říkáte...“

Nastane krátká pauza a stropní lampa nad nimi se zachvěje. Zdá se, že Schuttmannovi si toho pohybu nevšimli ani neslyšeli zvuk kroků nad hlavou, ale máma zírá na houpající se lustr ještě dobrou minutu – nejspíš myslí na jejich plavbu, na houpání lodi, když proplouvali Lamanšským průlivem. Vyprávěla Sieglinde, jak v noci blikal světelným prachem, jako by z nebe spadly všechny hvězdy.

„Každopádně už je po všem – ze všech výletních lodí jsou nyní lodě nemocniční,“ poznamená Herr Schuttmann. „A tak to má být, když jsme teď ve válce,“ dodá, aby si jeho poznámku nemohl někdo vyložit jinak.

„Ano, samozřejmě,“ souhlasí máma, ale když se vrátí domů a Sieglinde se jí zeptá, jestli je pravda, že budou výletní lodě sloužit nemocným lidem, řekne, že se Herr Schuttmann musel zmýlit. Jejich loď, řekne, jejich nádherná loď že by se měla postoupit zraněným a nemocným? Vzpomíná, jak v Hamburku vkročila na palubu, pod všemi těmi rozvěšenými prapory, jako by na oslavu. Kapela hrála písně k pochodu, trumpety a trombóny se leskly ve slunci a cestující volali a mávali na své přátele a rodiny v přístavu. Když už měli odrazit od břehu, vyhazovali fáborky, které se točily ve vzduchu a dopadaly na lidi na pevnině a na kratičký okamžik byly tyto tenoučké proužky papíru to jediné, co ještě poutalo loď se zemí. Nemocniční loď? Tančila na její palubě ve svých zelených šatech z hedvábí, nad ní visely záchranné čluny a táta držel v pravé ruce kapesníček, aby jí nepošpinil šaty. Plavala v bazénu pod freskou Nepetuna v jeho válečném voze. Na jídelních stolech pluly na talířích naškrobené ubrousky, plátěné loďky na čistě bílém moři. A ona jedla černého mečouna se smaženými banány,

když zastavili na Madeiře, a bylo jedno, že se po jednom či dvou soustech rozhodla počkat si na večerní jídlo na palubě, tedy karbanátky s bramborovou kaší. Důležité bylo, že na Madeiře ochutnala černého mečouna.

Máma předtím ještě nikdy na zaoceánské výletní lodi nebyla a chvíli jí trvalo, než si na ten pohyb zvykla. Byl to zvláštní pocit – že země pod ní není pevná, že si musí dávat větší pozor při chůzi, když jsou vlny příliš vysoké. Ze začátku přemýšlela, jestli neudělala chybu, jestli se vůbec někdy přizpůsobí tomuto novému způsobu chůze, při kterém musela být opravdu opatrná, aby si neublížila. Tátovi o tom nic neřekla – plavba byl jeho nápad, překvapení – ale jak se svěřila Sieglinde, na palubě byly chvíle, kdy nebyla v dohledu žádná pevnina, kdy vůbec nevěděla, kde jsou, a měla strach, kam plují a kde nakonec skončí. Vzpomíná na racky, jak křičeli a křičeli, když kroužili nad lodí. Někteří cestující je krmili, házeli jim kousky chleba a koláčů, dokonce i zbytky masa, ale táta říkal, že takové stvůry by se neměly podporovat a jejich krmení je proti přirozenému řádu věcí – než si to člověk stačí uvědomit, už mu budou zobat jídlo z talíře a pak rovnou z úst – a to byla rozumná rada, on sám byl rozumný muž a ona mu věřila, že brzy zpozorují zemi. Rozhlédla se kolem sebe po ostatních párech, jak se smějí a baví se, usmívají se do fotoaparátů, aby si pamatovaly, jak byly šťastné. Dívá se na ně, jak na slunci pijí kávu a jedí koláč, nabírají do úst velké doušky čerstvého vzduchu a koupají se v bazénu pod freskou Neptuna. Tleskají při ohňostroji, který září, bouchá a padá do moře, a pomyslela si: Tohle zvládnou. Taky dokážu být taková.

Každé ráno začínalo zvukem trumpety a vyvěšením vlajky a pak pro ně bylo nachystáno tolik aktivit, že na-prosto nezbyval čas na zahálku či nejistotu. S tátou vstávali brzy na kalisteniku na sportovní palubě, chodili na koncerty a přednášky a poslouchali, jak německá spisovatelka čte ze svého románu – *Nikdy nedokázal vystát vyvolené syny izraelské. Ani pořádně nevěděl proč; musel to mít v krvi* – a na večerech německé lidové hudby zpívali *Chvála Rýnu, brdé řece spočívající v klíně vinic* a také *Stojí tu muž, pevný jako dub* a pak ještě *Vždy bud' upřímný a opravdový, dokud neulehneš do studeného hrobu*.

A když se vylodili v Neapoli a žebráci k nim napřahovali ruce, říkali si, jaké mají štěstí, že žijí v Německu, kde jsou si všichni rovni, všichni mají práci, domov a práva a mohou si dovolit výletní plavby na místa, kde můžete ochutnat černé mečouny se smaženými banány, i když máte raději pořádné německé jídlo. Máma říká, že by se byla ráda vylodila i v Anglii, aby se podívala na Buckinghamský palác a poslechla si Big Ben, jak ohlašuje, kolik je hodin, napila se čaje s plátkem citronu a mohla žasnout nad lidmi z vosku, kteří vypadají tak skutečně, že by mohli začít mluvit. Anglie by však nedovolila jejich lodi připlout, protože pak by Angličané viděli, jak dobře se Německo stará o své pracovníky. Slyšeli by radostné německé písně, cítili karbanátky a viděli, jak se Němci baví na velkých a slunných palubách. A tím by si uvědomili, jak jsou na tom bídne, když musí žít v zemi, kde se bez ptaní čeká ve frontách a kde se nedá koupit pořádný chléb.

A pokud se nemýlí, říká – ne, určitě se nemýlí – Kurt byl počat na moři, jejich malý námořník, jejich černý

pasažér, kterého vyčarovali v úzké kajutě se skříňkami na míru, maličkým umyvadlem, vestavěnou pohovkou a připevněnými postelemi, všechno tak akorát, všechno na svém místě, ani centimetr nazmar a nad nimi kulaté okénko jako modré slunce.

*

Každých pár týdnů navštívila Sieglinde se svou třídou nějakou továrnu, aby se dozvěděly o všech těch úžasných a nápaditých věcech, které Německo vyrábí. Děti se na tyhle výlety těšily. Ještě se ani nevrátily z jednoho a už se Fräulein Althausové ptaly na další. Ta jim ale nikdy neřekla, kam ten příští bude.

„To je překvapení, děti,“ říkávala s úsměvem, když stála před tabulí, nad kterou visela dokonale napsaná abeceda, příliš vysoko na to, aby ji někdo mohl rozmazat.

Možná půjdeme do továrny na hračky, šeptaly si děti. Uvidí krabice plné očí, rukou a vlasů, pytle nevycpaných kožichů, joja bez šňůrek, která se ještě nemohou zašmordchat, skládanky před tím, než jsou rozřezané na jednotlivé dílky, a nenamalované vojáčky, kterým chybí medaile i obličej. Nebo možná navštíví továrnu, ve které se vyrábějí zvláštní odznaky a přezky, všechna ta třpytivá ocenění, která by si jednoho dne mohly zasloužit, až budou dost velké. Mohli by jim dovolit, aby se jich dotkly, podržely si je, nebo si je dokonce vyzkoušely a předstíraly, že jsou starší, a pak je zase vrátili, až bude čas vrátit se do školy, protože lháři a zloději dopadají velmi špatně. Anebo by mohly navštívit továrnu na výrobu známek, kde zadní strany obrovských

archů lepidivého papíru čekají, až na ně bude otištěn neko-
nečně se opakující portrét Führera. Pak taky stroj plný jeh-
liček, které propíchnou dírky mezi tento nespočet führerů,
aby se dali odtrhnout a nalepit na dopisy. Některé děti si
myslely, že tohle by nebyl až tak zajímavý výlet – vidět, jak
se všichni ti führeři tisknou a propichují, ale nic neřekly,
protože všechny věděly, že takové věci se neříkají, i když
jste někde docela sami.

I jejich škola byla svým způsobem továrna: každý den
sbíraly morušové listí kvůli bourcům morušovým, kteří vy-
plňovali jejich třídu a kvůli kterým se očesávaly celé keře,
jen aby se nakrmily bílé larvy nakupené na mělkých tácech
pod okny. Tahle stvoření byla stále hladová, nikdy neměla
dost, zdálo se, že přibírají přes noc, a jejich burácející žvý-
kání doprovázelo každou hodinu. Jakmile začaly housenky
příst své bílé kokony, děti věděly, že už to nebude dlouho
trvat, než je odnesou a vyrobí z nich padáky. Učitelé jim
kladli na srdce, jak je důležité dobře se o bource morušové
starat, udržovat jejich tácy čisté a neustále jim zajišťovat
dostatek potravy. Některému pilotovi by to mohlo zachrá-
nit život, říkali učitelé.

„Mohli bychom navštívit továrnu na padáky?“ zepta-
la se Sieglinde Fräulein Althausové, ale ta řekla, že taková
místa nejsou pro děti, a že místo toho pojedou navštívit
továrnu na sušenky, což bylo vlastně příjemné překvapení,
protože sušenky byly poslední dobou nedostatkovým zbo-
žím. No jen si představte, že jich je někde plná továrna.

Jelo se jen chvíli metrem a ani nemusely přestupovat,
ale když se znovu dostaly na denní světlo, žádné z dětí
nepoznávalo, kde to jsou. Bylo to tu úplně jiné, ne jako

v jejich čtvrti. Nová a jiná část města, kde lidé vyráběli sušenky, hračky a odznaky. Po dvojicích maširovaly od zastávky a naslouchaly Fräulein Althausové.

„Naše sušenky obsahují pouze ty nejčistší suroviny, děti,“ vykládala. „Nemají v sobě ani stopu podřadné skořice či cukru. Kdo mi řekne, co znamená slovo podřadný? Ano, Giselo, správně, děkuji. Všichni si slovo *podřadný* zapamatujte, protože je to užitečné slovo. Máslo v našich sušenkách pochází od zdravých německých krav chovaných zdravými německými sedláky. Angličané jedí sušenky vyrobené z mouky a vody, děti. Z mouky a vody!“

„A už jsme tady. Vidíte tu továrnu za velkými branami, tu s těmi vysokými komíny? Tady se vyrábí sušenky. Přichází Frau Millerová, aby nás pustila dovnitř. Zahlédneme však pouze její obličej, protože lidé vyrábějící sušenky se musí kromě obličeje celí zahalit. Nemohou dopustit, aby do směsi na sušenky spadl byt' jen jediný vlas. Jeden vlas není příliš velký, ale představte si, že ho naleznete ve své sušence. To by bylo velmi nechutné a nepříjemné. Taková věc by byla přijatelná možná pro Angličany. Frau Millerová za námi zavírá bránu, protože ne každému je dovoleno přijít a prohlédnout si továrnu na sušenky, to by nebylo hygienické, takže bychom jí za to měly poděkovat. Děkuje vám, madam, Heil Hitler a dobré ráno a jistě, přepočítejte si nás, prosím, jak budeme postupovat. Teď zastavte, děti, protože si musíme poslechnout pravidla, než budeme moci vstoupit do hlavní části továrny, odkud sušenky pocházejí. Všichni dobře slyšíme a rozumíme tomu, co se říká? Musíme si obléknout tyto zvláštní bílé čepice a tyto speciální návleky na boty, díky kterým vypadáme,

jako bychom chodily po malých obláčcích. Teď jsme jeden jako druhý. Nesmíme se ničeho dotýkat. Nesmíme nic jíst. Pokud potřebujeme použít toaletu, musíme tak učinit teď, ačkoli to si pak musíme zase svléknout tyto zvláštní čepice a speciální návleky. Za žádných okolností nesmíme opustit skupinu a vydat se sami na průzkum. Slyšela jsem někoho zakašlat. Už žádný kašel. A zaslechla jsem někoho kýchnout. Už žádné kýchání. Nedotýkat se, nejíst, neodcházet, nekašlat a nekýchat. Heil Hitler!“

„Pojďte, pojděte. Teď budu muset křičet, děti, protože jsme v hlavní části továrny, odkud pochází sušenky, a je to tady velmi hlučné. Za normálních okolností by žena nekřičela. Na křičícího muže není hezký pohled a u křičící ženy je to ještě horší. Začne ječet pronikavým hlasem, škrábat lidi nebo je píchat sponkami do vlasů – ale tohle je něco jiného. Tohle je výjimka. Slyšíte mě všichni? Z bezpečnostních důvodů by bylo rozumné držet se za ruku s kamarádem. Je tu spousta strojů a zařízení, jak vidíte – sudy mouky a cukru, nádoby na mísení velké jako vany, čepele na krájení másla, železná ramena, která se ohýbají – a dokážu si představit, jak snadno se dítě do takového stroje zachytí a stanou se z něj sušenky. Proto musíme pamatovat na pravidla. Uvolněný cop, plandavý svetr, prst natahující se po směsi na sušenky – jistě víte, kam tohle všechno vede. Podívejte se na pracovníky v čistých bílých uniformách. Vyrábí tisíce sušenek denně, děti, no není to úžasné? Stojíme v jedné z předních továren na sušenky na světě. Co znamená slovo přední? Přední? Velmi dobře, Hannesi, děkuji ti, přesně tak. Musíme se naučit slovo *přední*, protože je to důležité slovo. Na naše

sušenky můžeme být velmi pyšní, děti, všichni naši výrobci sušenek jsou stejní a i všechny naše sušenky jsou stejné. Každá přesně taková, jak má být, až na ty zlomené, které se nedají prodávat, protože i když chutnají stejně jako ostatní, jsou vadné. Říká se, že náš Führer si k večernímu čaji rád dává máslové sušenky – Führer nepožívá žádný alkohol – a tak mu každý rok na jeho narozeniny pošle tato továrna kilovou kolekci sušenek. Má je moc rád, velmi ho posilují a tímto způsobem nám naše sušenky pomáhají porazit Angličany, kteří nikdy nevyrobili jedinou sušenku, která by stála za zmínku.“

ŘÍJEN 1940 POBLÍŽ LIPSKA

Erich Kröning byl tiché dítě. Schovával se za matku, když na farmu přišli cizí lidé a chtěli si koupit ovoce, vejce nebo med, a někdy se schovával i před ní. Nacházela ho pod postelí, jak si prstem kreslí tvary do prachu a povídá si sám se sebou svým vlastním jazykem, nebo venku ve stáji, jak něco šeptá jejich kobyle Ronje. Když se ho matka zeptala, jestli má hlad, buď přikývl, nebo zakroutil hlavou. Když se ho zeptala, jestli je unavený, jednoduše si dál hrál nebo si lehl na pohovku a zavřel oči. Byl krásný jako obrázek, se záplavou hebkých blond vlasů. Někdy ho Emilie vzala na vůz a jeli spolu do vesnice. To pak sledoval, jak obloha nad ním ubíhá, jeho modré oči splývaly s modrou barvou oblohy a jako by něco hledaly.

Na trhu je jiné matky zastavovaly, aby ho mohly obdivovat. „Je váš první?“ ptaly se. „První je vždy výjimečný.“ Dávaly mu hrsti třešní a plátky sýra, hladily ho po tvářích i vlasech a on před jejich doteky plaše uhýbal.

Když ale v neděli po návštěvě kostela přijela jeho babička, byl to úplně jiný chlapec. Mé srdce je čisté a nevinné,

říkávala mu. Zpívám a neumím plakat. Babička Kröningová byla malá, laskavá žena, která se oblékala do černé a své šedé vlasy nosila stažené do uzlu na zátylku. Posadila si ho na klín a učila ho staré písničky o mořských mužích, kteří si brali lidské ženy, o růžích, které padaly z nebe jako sníh, o víně, které pršelo jako déšť, o slavicích a vránách, které mluvily stejně jasně jako ty a já, a o poutnících daleko od domova. Nejprve se snažil zpívat svými špatnými slovy, ale brzy se naučil ta správná, a když babička Kröningová v půlce věty přestala a podívala se na něj se zvednutým obočím, on větu dokončil, dal ptáky na stromy, ryby do proudů vody, růže do údolí a poutníky do lesů.

„Je to dokonalé dítě,“ říkala. „Prostě dokonalé. Bude snad jednou ještě druhé nebo...?“

Tuto větu však nikdo nedokončil.

Na jeho narozeniny vzbudila Emilie Ericha v sedm hodin. Byl ještě otupělý spánkem, když ho zvedala z postele, a on na ni hleděl, jako by neznal ani její, ani své jméno. Zachytila pach moči a přistihla se, jak si přeje – tak jako každý den – aby čas plynul rychleji a aby už se dokázal přes noc ovládnout. Pořád si však připomínala, že by to mohlo být horší. Mnohem, mnohem horší. *Vrkú-vrkú*, volala hrdlička z lesa.

Erichovi už bylo pět – je to ten věk, kdy se barvy, vjemy, vůně, chutě a zvuky začínají spojovat do trvalých vzpomínek: vypelichaný kožich, ožmoulané hračky bez očí, vzor růžice z konve na zatuchlé zemi, tíha malé dřevěné stoličky v bílé rozechvělé místnosti. A kdo vám poví, proč se některé zážitky udrží a jiné se vypaří do nebe jako kouř?

A proč se některé zachovají jen zčásti – radostné útržky, polovičaté děsy?

„Pomalů, miláčku,“ řekla Emilie při snídani – Erich jídlu vždycky hltal, což bylo špatné na trávení.

Vlácel po stole nového, dřevěného hada, jehož spoje klapaly, jak se stáčely kolem džbánu na mléko.

„Jak dělá had?“ ptala se Emilie.

„Sssssssssssssss,“ řekli Erich a Christoph.

Po snídani umyla Emilie Erichovi obličej a vodou mu učesala vlasy. Byl to její letní chlapec, vlasy zlaté jako pšenice, oči barvy nebe. Nedalo se popřít, že rasa začínala vypadat lépe. Stačilo se podívat na děti. Svou malou, teplou ručkou vklouzl do její a tou druhou naváděl dřevěného hada po podlaze. *Klap. Klap.*

Odpoledne už byl unavený, a když dorazily teta Uschi a babička Kröningová, už jenom brečel a brečel. Kopal nohama a převrhl své mléko. Přemítaly, jestli se vůbec někdy uklidní. Zíral na ně, jako by viděl příšery.

„Co to s ním je?“ povzdychla Emilie.

„Co ti na to řekla sestřička?“ zeptala se babička Kröningová.

„Abychom tomu dali čas,“ odpověděla Emilie.

„Vůbec nic s ním není,“ řekla její sestra, která nebyla vdaná, neměla žádné děti, a tak o tom nemohla nic vědět. „Čas od času děti brečí a někdy to ani nemá žádný pořádný důvod. Je to celkem normální.“

„Máš pravdu,“ souhlasila Emilie. Všechny se otočily zase k němu, třásly mu před obličejem medvídkem a říkaly mu vymyšlená slova, která neměla žádný význam. Podívej, říkala, podívej se na mámu. Snažila se odvrátit jeho

pozornost od špatné nálady, jak to mámy dělají. Měnila hlas, takže už to nebyl její hlas, a rukama napodobovala pavouky a vlky. *Takhle jedou páni*, zpívala, jak se jí sápal na klín. *Takhle jedou dámy*. Dala mu jednoho ze svých lipských skřivanů, což nebyli ptáci, ale koláčky o velikosti malého ptáčka plněné marmeládou, která měla představovat buclatý hrudníček. Když pak vytřela z podlahy mléko a osušila dárek od tety Uschi – knihu o zvířatech – pevně ho objala a zašeptala mu: „Jsi dar. Ty, jen ty.“ Ale co je šeptem, to je čertem.

Sleduji Ericha s jeho novou knihou, ve které je každá stránka rozstřižená na tři části. Skládá medvěda se lvím tělem a nohama psa. Spojuje sloní hlavu ke kachně s kozími kopyty. Vypadá to, že se dá vytvořit nekonečně mnoho kombinací, celá plejáda výmyslů, všechna ta možná stvoření, která nebyla přijata na archu a zůstala napospas potopě. Tahle krutost a zrůdnost mi láme srdce, ale neviním toho chlapce, protože nechápe, že takové bytosti neexistují, a i kdyby byl takový druh stvořen, nedokázal by přežít. Byl by příliš deformovaný, příliš by se lišil od toho, co je normální. Dospělí ho však sledují, jak svými malými prstíky obrací stránky. Dívají se, jak se usmívá, protože i oni se usmívají, a jak se směje, protože i oni se smějí. Nikomu ta kniha – dokonce ani smysl knihy – nepřipadají ani trochu znepokojivé.

Později zavede Emilie Ericha do pokojíčku a přikryje ho, možná trochu moc těsně. Brání se, ale ona ho pohladí po hlavě, řekne mu, aby spal, a uhladí zelenou saténovou přikrývkou, která na dotek chladí a šustí jako

Christophova kosa klouzající po pšenici. Zopakuje mu jeho jméno – *Erich, Erich* – a jeho modré oči ji sledují a sledují a nechtějí se zavřít. Rozsvítí mu lampičku u postele. Průsvitné stínidlo je poseté vzorem ptáků a po chvíli, když se žárovka zahřeje, začne se točit.

Sleduji stíny ptáků, jak se kradou po stěnách. Na záclonách se vlní, v rozích pokoje se ohýbají na dvě části.

„Ššš,“ řekne Emilie, „ššš,“ hlasem jemným jako vítr v borovicích.

Venku v úlech včely nespokojeně bzučí, cosi se změnilo.

LISTOPAD 1940 BERLÍN

Místa v divadle na Führerovu řeč jsou vyprodaná a dá se už pouze stát. Dvě ženy podávají své kožichy dívce v šatně, která se očividně neobtěžuje usmát. Možná to ani není Němka. Najdou svá sedadla, která jsou v desáté řadě a umožňují přijatelný výhled na řečnický pult, dokud se před ně neposadí ohromná osoba s blond copy zamotanými vysoko na hlavě. Přes napěchované vlasy toho není moc vidět a ženy se shodnou, že nemohou být pravé. Takové osoby by si měly opatřit zrcadlo, poznamenají, ale rozhodně si jí nehodlají zkazit celý večer. Kukátkem hltají sólové vystoupení jednoho muže, horečnatou árii valící se z jeviště: meče a krev, krev a zem, zrada a obětování se, přetvářka, spása – všechna tradiční témata dramatu. A jak ty ženy tleskají! Jak výskají.

FRAU MILLEROVÁ: Podívejte se na jeho slova – jsou zachycena světly. Padají jako déšť.

FRAU MÜLLEROVÁ: Kdybychom seděly víc vepředu, padala by na nás.